Olli Mäenpää
5.2.2026

Perustuslakivaliokunnalle

Hallituksen esitys laiksi valmisteverotuslain muuttamisesta (HE 83/2025 vp)

Esityksen mukaan valmisteverotuslakiin lisättäisiin uusi 4 b §, jonka mukaan verovelvollisen yksityishenkilön antamasta valmisteverotusta koskevasta ilmoituksesta saatua tietoa ei saisi hyödyntää verovelvollisen muun rikoksen kuin valmisteveron lainvastaiseen välttämiseen tai sen yrittämiseen liittyvän rikoksen tutkimisessa, syytteeseen panossa ja tuomitsemisessa. Ehdotetun säännöksen tarkoituksena on estää tilanne, jossa valmisteverotukseen liittyvän ilmoitusvelvollisuuden täyttäminen voisi johtaa siihen, että henkilö samalla asettaa itsensä syytteen vaaraan muusta rikoksesta, kuten salakuljetuksesta.

Säätämisjärjestysperusteluissa todetaan, että aineellisen lainsäädännön itsekriminointisuojaan liittyvien säännösten perustuslainmukaisuudesta ei ole perustuslakivaliokunnan kannanottoja. Hallitus pitää siksi suotavana, että perustuslakivaliokunta arvioisi, onko ehdotettu sääntelyratkaisu hyväksyttävä tapa toteuttaa itsekriminointisuoja esityksessä tarkoitetuissa tilanteissa.

Ehdotettu hyödyntämiskielto ja itsekriminointisuoja

Ehdotettu tiedon hyödyntämiskielto kohdistuu rikoksen tutkimiseen, syytteeseen panoon ja rangaistukseen tuomitsemiseen, joten se koskee sekä viranomaismenettelyä että oikeudenkäyntiä tuomioistuimessa. Sääntelyä on perusteltua arvioida oikeusturvaa määrittelevän perustuslain 21 §:n kannalta, jonka 1 momentissa turvataan jokaisella oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti toimivaltaisessa tuomioistuimessa ja viranomaisessa. Lisäksi arvioinnissa on merkitystä 2 momentin säännöksellä, jonka mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä edellyttää myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 6(1) artikla ja sen edellytyksiä konkretisoidaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytännössä.

Perustuslain 21 §:n säännös ei estä säätämästä lailla vähäisiä poikkeuksia oikeusturvan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin. Tällaiset poikkeukset eivät perusoikeusuudistuksen perustelujen mukaan kuitenkaan saa muuttaa oikeusturvatakeiden asemaa pääsääntönä eivätkä vaarantaa yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (HE 309/1993 vp, s. 74; PeVL 29/2020 vp). Samalla py-

kälä edellyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon toteutumista kokonaisuutena (HE 309/1993 vp, s. 72). Tämän ohella se antaa institutionaalisen suojan tuon kokonaisuuden tärkeimmille ainesosille.

Ehdotettu säännös kieltäisi yleisesti valmisteverolainsäädännön noudattamiseksi säädetyn lakisääteisen ilmoitusvelvollisuuden perusteella saadun tiedon käyttämisen muun kuin valmisteverotuslainsäädännön rikkomiseen liittyvän rikoksen tutkimisessa ja oikeudenkäynnissä. Perustelujen mukaan ehdotettu tiedon hyödyntämiskielto perustuisi itsekriminointisuojaan.

Itsekriminointisuoja perustuu EIS 6 artiklaan ja KP-sopimuksen 14(3) artiklan g-kohtaan, jotka turvaavat oikeuden olla tulematta pakotetuksi todistamaan itseään vastaan tai tunnustamaan syyllisyytensä. Koska itsekriminointisuoja perustuu keskeisesti EIS 6 artiklaan ja suojan on EIT:n oikeuskäytännössä katsottu kuuluvan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ydinalueelle, sen sisältöä ja merkitystä on vältämätöntä arvioida ensisijaisesti EIT:n oikeuskäytännön perusteella ja mukaisesti.

EIT:n vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan itsekriminointisuoja suojaa syytettyä viranomaisen toteuttamalta epäasianmukaiselta pakottamiselta pakolla tai painostuksella (improper compulsion by coercion or oppression) vireillä olevassa tai odotettavissa olevassa rikosoikeudenkäynnissä. Suoja merkitsee, että viranomainen tai tuomioistuin ei saa hyödyntää selvitystä, joka on hankittu kohdistamalla lainvastaisesta teosta epäiltyyn pakkoa tai painostusta, jotta hän toimisi aktiivisesti oman lainvastaisen toimintansa paljastamiseksi (esim. Jóhannes Baldursson and Birkir Kristinsson v. Iceland, EIT 2025, kohdat 144-146). Itsekriminointisuoja ei sen sijaan estä lakiin perustuvaa velvoitetta, jonka mukaan yksityisellä on velvollisuus esittää viranomaiselle tai tuomioistuimelle laissa määritelty tieto. Itsekriminointisuoja ei myöskään ole esteenä tällaisen tiedon hyödyntämiselle rikoksen tutkimisessa, syytteeseen panossa ja tuomitsemisessa (esim. Marttinen v, Finland, EIT 2009; Weh v. Austria, EIT 2004).

Perustuslakivaliokunta on vastaavasti muun muassa tuomioon asiassa Saunders v. UK (EIT 1996) viitaten korostanut, että itsekriminointisuoja ei Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan estä tai rajoita sellaisia lakiin perustuvia hallinnollisia valvontamenettelyjä, joissa henkilön edellytetään antavan tietoja tai selvityksiä esimerkiksi verotusta, elinkeinovalvontaa tai ympäristönsuojelua varten. Tällaisia tiedonantovelvoitteita voidaan oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta loukkaamatta tehostaa rangaistuksen tai siihen rinnastettavan seuraamuksen tai uhkasakon tai muun pakkokeinon uhalla (PeVL 39/2014 vp; ks. myös PeVL 10/2014 vp ja PeVL 58/2010 vp). Lakisääteisen tietojenantovelvollisuuden perusteella saatuja valvontatietoja voidaan siten käyttää myös rangaistusvastuun määräämisen perusteena, ellei kyseisiä tietoja ole saatu pakolla tai painostuksella.

Itsekriminointisuojasta ei näin ollen EIS 6 artikla ja sitä koskeva EIT:n oikeuskäytäntö sekä perustuslakivaliokunnan lausuntokäytäntö huomioon ottaen ole johdettavissa ehdotetun kaltaista tiedon hyödyntämiskieltoa. Itsekriminointisuoja

koskee ensisijaisesti epäasianmukaiselta pakottamiselta pakolla tai painostuksella saadun tiedon hyödyntämistä rikosoikeudenkäynnissä ja sen vireillepanossa, jota ehdotettu hyödyntämiskielto ei koske.

Toisaalta välittömästi sovellettava ja oikeudellisesti velvoittava kaksoisrangaistuksen kielto (*ne bis in idem*) on esteenä sille, että valmisteverolainsäädännön rikkomisesta rangaistuksen saanut voisi joutua samasta asiasta rangaistusseuraamuksen kohteeksi esimerkiksi salakuljetusrikoksen johdosta. Tämä vähentää olennaisesti ehdotetun tiedon hyödyntämiskiellon tarvetta ehdotetun sääntelyn kohteena olevassa tilanteessa. Lisäksi itsekriminointisuojasta oikeudenkäynnissä säädetään jo oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 25 §:ssä ja oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain 83 §:ssä, joten oikeudenkäyntiä koskeva erityissääntely ei tämänkään vuoksi ole tarpeen tai perusteltu.

Vaikka ehdotetulle hyödyntämiskiellolle ei siten ole esitettävissä erityisen painavaa käytännön tarvetta, sitä voitaneen kuitenkin perustella pyrkimyksellä selventää valmisteverolainsäädännön ja salakuljetusta koskevan sääntelyn soveltamisalaa. Tältä kannalta se voi myös osaltaan tukea kaksoisrangaistuksen kiellon toteutumista. Lainsäädäntöön sisältyy toisaalta melko runsaasti erilaisia muitakin viranomaistietojen hyödyntämistä koskevia rajoituksia, joita ei ole pidetty perustuslain 21 §:ssä tarkoitetun oikeusturvan kannalta ongelmallisina. Esimerkiksi Kilpailu- ja kuluttajavirasto voi käyttää kilpailulain 33–36 §:n perusteella saamiaan valvonta- ja tarkastustietoja ainoastaan siihen tarkoitukseen, jota varten ne on koottu (KilpailuL 38.3 §) ja yleisen tietosuoja-asetuksen 5 artikla sisältää henkilötietojen käyttöä rajoittavan käyttötarkoitussidonnaisuuden periaatteen. Ehdotettu valvontatiedon käyttökielto ei siten myöskään ole erityisen poikkeuksellista sääntelyä.

Hallituksen esityksessä ehdotetun melko suppea-alaisen ja rajoitetun tiedon hyödyntämiskiellon ei sinänsä voitane katsoa heikentävän perustuslain 21 §:ään perustuvaa oikeutta asianmukaiseen käsittelyyn ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Ehdotettu kielto ei myöskään rajoittaisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon toteutumista kokonaisuutena.

Ehdotettua sääntelyratkaisua ei kuitenkaan voida pitää EIS 6 artiklaan mukautuvana tai muutenkaan perusteltuna tapana toteuttaa itsekriminointisuoja esityksessä tarkoitetuissa tilanteissa. On sen sijaan välttämätöntä todeta virheelliseksi käsitys, jonka mukaan EIS 6 artiklaan ja EIT:n oikeuskäytäntöön perustuva itsekriminointisuoja edellyttäisi lakiin perustuvan tiedonantovelvollisuuden nojalla saadun tiedon käyttämisen rajoittamista tai kieltämistä hallintomenettelyssä tai oikeudenkäynnissä.